

Araştırma Makalesi/Research Article

KADIN ÇEVİRMENLERİN ÇEVİRİ GRUPLARI VE KOLEKTİF ÇEVİRİ ÇALIŞMALARI ARACILIĞIYLA TÜRKÇEDE FEMİNİST KADIN YAZARLAR VE ESERLERİ

Seda TAŞ*

ÖZ: Hem feminist hareketlerinin ortaya çıkışı hem de kadın çalışmalarının gelişiminde aktif bir mücadelenin parçası olan feminist söylemin kurucusu feminist kadın yazarların eserlerinin ve düşüncelerinin Türk yazınında yer bulmasında ve Türk okurlarca tanınmasında, kadın çevirmenlerin oluşturdukları çeviri grupları ve kolektif çevirileri çalışmaları çok önemli bir rol oynamıştır. Kadın çeviri grupları ve çeviri çalışmaları feminizmin Türkiye’de yayılmasına öncülük etmekle kalmamış, feminist söylemin çevirisine yönelik bir tartışma zemininin oluşmasına ve çeviri çalışmalarının giderek artmasında da kapıları aralamışlardır. Bu çalışmada, kadın çevirmenlerin oluşturdukları çeviri grupları ve kolektif çeviri çalışmaları aracılığıyla feminist söylemin önde gelen feminist kadın yazarları ve eserleri konusunda erek okuru bilinçlendirme yönündeki adımları mercek altına alınmaktadır. Bu doğrultuda, kadın çevirmen grupları tarafından Türkçeye çevrilen ve çevirmenlerin ön sözünü içeren erek metinlerden bir bütünce oluşturulmuştur. Bir yan metin olan ön sözler¹, çeviri sürecine ilişkin çeşitli bilgiler sunmaları açısından çeviribilimde betimleyici çalışmalar için çok zengin bir araştırma alanı oluşturmaktadırlar. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde çeviribilimci Hans Vermeer’in “skopos kuramı” temel alınmakta ve öne sürmüştüğü “skopos”, “iş”, “işveren”, “uzman” gibi kavramlardan yararlanılarak ön sözler incelenmektedir. Böylece kadın çeviri gruplarının kolektif çalışmaları aracılığıyla hem feminist çeviri çalışmalarına ilişkin süreçlerin farklı boyutlarına ışık tutulacağı ve farkındalık yaratılacağı hem de kadın çevirmenlerinin üstlendikleri rolün görünürlüğüne katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkçede Feminist Söylem, Kadın Çevirmenler, Kolektif Çeviri Çalışmaları, Feminizm, Çeviri

FEMINIST WOMEN WRITERS AND THEIR WORKS IN TURKISH THROUGH TRANSLATION GROUPS OF WOMEN TRANSLATORS AND COLLABORATIVE TRANSLATION WORKS

ABSTRACT: Translation groups of women translators and their collaborative translation works have a significant role in finding a place in Turkish literature as well as in gaining

* Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, sedatas@trakya.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-3819-7254>

¹ Bknz. Gerard, Genette. *Paratexts, Thresholds of Interpretation*. (Çev. J. E. Lewin). Cambridge CUP, 1997.

Geliş Tarihi (Received): 18.05.2018
Kabul Tarihi (Accepted): 02.07.2018

recognition by Turkish reader for the works and views of feminist women writers that were the founders of a feminist discourse as a part of active struggle both in the emerge of the women's movement and the development of women's studies. They not only pioneered the spread of feminism in Turkey but also opened the way for providing a discussion basis towards the translation of feminist discourse and gradually increasing translations. In this study, the steps that are taken in order to raise awareness in the target readers with regard to the prominent feminist women writers and their works through women translators' groups and their collaborative works will be scrutinized. In this direction, a corpus was formed from the texts translated into Turkish by women translator groups and included translators' prefaces. Prefaces as paratexts are a rich research area in translation studies as they provide detailed information regarding translation process. In the theoretical framework of this study, "skopos theory" put forward by translation studies scholar Hans Vermeer is used as base and prefaces are examined benefiting from the concepts of the theory such as "skopos", "commission", "commissioner" and "expert". Thus, it is thought that this study will shed light on different dimensions of feminist translation works and raise awareness through women translators' groups' collaborative translation works and also contribute to the visibility of the role that women translators take.

Key Words: Feminist Discourse in Turkish, Women Translators, Collaborative Translation Works, Feminism, Translation.

Giriş

Feminist kadın yazarların eserlerinin ve düşüncelerinin Türk yazınında yer bulmasında, Türk okurlarca tanınmasında ve Türkiye'de feminist söylemin çevirisine yönelik bir tartışma zemininin oluşmasında kadın çevirmenlerin kolektif çeviri çalışmaları çok büyük bir değer taşımaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu bu çalışmanın merkezinde de feminist eserlerin çevirisine öncülük eden kadın çeviri gruplarına ve çalışmalarına yer verilmektedir. Çalışmanın içeriğiyle bağlantılı olarak feminist kadın yazarlar tarafından yazılan ve feminist düşünce ile söylemleri içeren eserlerin kadın çevirmenlerin çeviri gruplarınca Türkçeye aktarılması ve çeviri süreçleri ele alınmaktadır. Kuramsal çerçevede çeviribilimci Hans J. Vermeer'in "Skopos Kuramı" üzerinde durulmakta ve çevrilen metinlere çevirmenlerce yazılan ön sözlerden yararlanılmaktadır. Feminist yazarlar ve feminist hareketlere ilişkin genel bilgi verildikten sonra Türkiye'de feminist söylemin çevirisinde aktif rol oynayan kadın çevirmenlerin oluşturdukları ilk çeviri gruplarına ve kolektif çeviri çalışmalarına yer verilmektedir. Çalışmanın bütüncesi, kadın çevirmenler tarafından kolektif olarak çevrilen eserler arasından çevirmen ön sözüne sahip olanlar seçilerek oluşturulmuştur. İlk kadın çeviri grubunun çalışmalarının da aralarında yer aldığı bu eserler şöyledir: Juliet Mitchell'in *Kadınlık Durumu* (1985), Clara Zetkin'in *Clara Zetkin Seçme Yazılar* (2012) ve Joan W. Scott'un *Feminist Tarihin Peşinde* (2013).

1. Kuramsal Çerçeve: Çeviride “Skopos”

Çeviribilim alanında kaynak metin odaklı ve dilbilimsel yaklaşımların terk edilip erek odaklı ve işlevsel yaklaşımların ön plana taşınmasında başat rol oynayan Alman çeviribilimci Hans J. Vermeer, öne sürmüş olduğu “Skopos Kuramı” ile çeviribilime “skopos”, “uzman”, “çeviri metin”, (“translatum”) “işveren” ve “metinlerarası tutarlılık” gibi kavramları taşır. Böylelikle alana hem betimleyici hem de işlevsel yeni bir bakış açısı getirmiş olur.

Bu kuramın temelinde kaynak metnin kaynak kültür okurları ve erek metnin ise erek kültür okurları için yazılmış olması itibariyle erek metnin kaynak metinden farklılaşabileceği düşüncesi bulunur. Erek metnin bir iletişim amacıyla erek kültürde işlev gördüğü, iletişimin amacının değişmesiyle birlikte işlevinde değişebileceği vurgulanır. Çeviriyi bir eylem olarak nitelendiren kuramcı Vermeer, kaynak metinden yola çıkan çeviriye ilişkin eylemin çeşitlenmesini, bir kaynak metnin erek dil ve kültürde belirli bir amaç doğrultusunda çevrilmesi olarak açıklar ve buradan hareketle, birden fazla erek metnin oluşması ihtimaline de kapıları aralar.²

Erek metnin ya da metinlerin oluşum sürecini yönlendiren ise kurama da ismini veren “skopos”, yani “amaç”tır. “Bir metin kesin ve kısa vadeli bir amaç, ya da genel, belki de uzun vadeli bir “hedef” için üretilir”.³ Fakat çeviri eylemi bazen birden fazla amaçla da gerçekleştirilebilir. Çevirmen ise, kendisinden “iş” isteyen, “işveren” ile kurduğu iletişimin yanı sıra, kaynak metne, erek kültür ve okur kitlesine göre çeviri kararları alan ve çevirinin amacını belirleyen bir iletişim sağlayıcıdır. “Çeviriye ilişkin eylemde çevirmen bir uzman⁴” olarak görülür.⁵ İletişim uzmanının görevi çeviri sürecinin başlangıcından sonuna kadar sürer. Bir diğer değişle, bu görev Vermeer’in “çeviri metin” (“translatum”) olarak adlandırdığı, yani “çeviriye ilişkin eylemin bir erek metinle”⁶ sonuçlanmasına kadar sürer.

² Bknz. Hans J., Vermeer. “Skopos and Commission in Translational Action”. In (Eds).Lawrence Venuti (2000) *The Translation Studies Reader*. Routledge, Londra ve New York, 1989, s. 221-232.

³ Hans J. Vermeer. *Çeviride Skopos Kuramı* (Çev. Ayşe Handan Konar), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 4.

⁴ Bu makalede çeviriler, aksi belirtilmedikçe yazara aittir.

⁵ Hans J., Vermeer. “Skopos and Commission in Translational Action”. In (Eds).Lawrence Venuti (2000) *The Translation Studies Reader*. Routledge, Londra ve New York, 1989, s. 222.

⁶ H. J., Vermeer, *age.*, s. 221.

Skopos kuramı çerçevesinde çevirmen hem diller ve kültürler arasındaki iletişimde karar verici bir rol oynayan hem de kaynak ve erek metnin işlevlerini göz önünde bulundurarak “skopos” doğrultusunda hareket eden bir uzman olarak nitelendirir. Vermeer’e göre, bir çevirmen çevireceği metnin erek kültür üzerinde nasıl etkileri olacağını tasarlayabilen ve kaynak metin ile erek metnin nasıl farklılaşabileceğini ön görebilen bilinçli bir kişidir.⁷ Böylelikle kurama göre, çevirmene büyük sorumluluklar düşmekte, çevirmen işi başlatan ve çeviri edincinde etken bir özne konumunda hareket eden bir birey olarak görülmektedir. Nitekim Vermeer de, çevirmenin iki toplumsal görevi olduğundan bahseder. Bunlardan ilki, “iki taraf arasındaki iletişimi amacına uygun bir biçimde gerçekleştirmek” ve ikincisi, “kültürel sorumluluğu gereği, topluma ve onun edebiyat geleneğine biçem veya içeriğin (anlamın) farklı yönlerini tanıtmak” tır.⁸ Dolayısıyla, kültürlerarası bir uzman olan çevirmen, erek kültürün zenginleşmesine de katkı sağlar.

Skopos kuramında bir diğer önemli kavram da “metinlerarası tutarlılık” tır. Metinlerarası tutarlılık kaynak ve erek metin arasında amaç doğrultusunda oluşan ilişkiyi tanımlar. Benimsenen amaca göre kaynak metin ile erek metin arasındaki “metinlerarası tutarlılığın” da derecesi değişkenlik gösterebilir.⁹ Bu ilişkiyi belirleyecek olan çeviri edincinin öznesi konumundaki çevirmendir.

2. Feminist Yazarlar ve Feminist Söylemin Çevirisinde Çevirmenler

Kadını merkeze alan feminizmin oluşturduğu söylem, kadının ev içindeki ve dışındaki rollerini sorgular; ezilmişliğini ve maruz kaldığı cinsiyetçi ayırımları ele alır; erkek egemenliğinin yarattığı baskılara bir tepki yaratabilme amacındadır. Kadınların bu yöndeki mücadeleleri önceleri yerel, daha sonra ise uluslararası alanda feminizmi anlatma, kabul ettirme ve yayma, feminizme ilişkin söylemi güçlendirme olarak yansır. Aynı doğrultuda, farklı dönemlerde farklı feminist hareketlerin doğmasına da yol açar. 1900’lerin başlarında adını duyuran feminist düşünceler, 1970’li yıllarda kendini iyice kabullendiren daha büyük feminist bir hareketin parçası haline gelir.

Feminist hareket birinci, ikinci ve üçüncü feminist dalgayla inşa edilir. Birinci feminist dalga 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında

⁷ H. J., Vermeer, *age.*, s. 222.

⁸ Hans J., Vermeer. “Translation Today: Old and New Problems”. *Translation Studies: An Interdiscipline*. (Ed.) Mary Snell-Hornby, Franz Pochhacker, Klaus Kindl. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1994, s. 13.

⁹ Hans J., Vermeer. “Skopos and Commission in Translational Action”. In (Eds).Lawrence Venuti (2000) *The Translation Studies Reader*. Routledge, Londra ve New York, 1989, s. 223.

kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği ve mülkiyet sorunları çerçevesinde ortaya çıkar. 1960'ların tecrübe ettiği ikinci feminist dalga, özellikle Simone de Beauvoir'ın "kadın olunmaz, kadın doğulur"¹⁰ sözünün dikkatleri çektiği, bireysel olarak değil de bütün kadınlar adına, evrensel bir mücadele verme çabasının yaygın olduğu bir dönemi kapsar. Bu doğrultuda kullanılan bilinç yükseltme tekniği, söz konusu dönemde ortaya çıkan ve kadınların kendilerini tanıma ve toplumdaki cinsiyet rollerini sorgulamalarının bir yansımasıdır. Bu dalga "kız kardeşlik" kavramının doğmasını ve tartışılmasını da beraberinde getirir. 1990'larda ortaya çıkan üçüncü feminist dalga ise, daha çok kadına yönelik şiddet ve cinsellik gibi konular temelinde ataerkil düzene bir eleştiri niteliğindedir. "Postmodernist ve çok kültürlülük teorilerinin fark vurgusunu kışkırttığı feminist teori giderek daha özgürleşti, kadınlar arasındaki farklılara -özellikle de ırk, sınıf, etnik ve cinsellik farklarına- daha fazla dikkat sarf etmeye başladı".¹¹

Feminizmin ortaya çıkışı ve feminist hareketlerin gelişimi, onun öznesi olan bütün dünya kadınları arasında ilgi uyandırır. Nitekim aslında bu uyanış, fark etme ve harekete geçme kadınların kendi tarihidir.

"Kadınlar da kendi tarihlerini öğrenip yeni kuşaklara öğretmedikçe, köleliğin eski örüntülerinin tuzağına düşecekler ve güçlük kazanılmış özgürlükleri yitireceklerdir. Bu tarihin önemli bir bölümü, yüzyıllar boyunca geliştirilmiş olan feminist kuramdır. Kadınlar bu kuramın bilgisine sahip olmadıkça cahil kalacaklardır".¹²

İşte tam da bu bilinçle hareket eden feminist kadın yazarlar, tecrübelerini ve düşüncelerini yazıya aktarır, kadınları bilinçlendirmek ister. Farklı ülkelerde geliştirdikleri feminist söylemleri ve düşünceleri yaymalarının en güzel aracı da yazıdır. Bu yazının da çevrilmesi kuşkusuz ki, feminist hareketlerin ve düşüncelerin çıkış gibi büyümesinde etkili olur.

Feminist yazların eserleri temel olarak kadınlar ve erkekler arasında özgürlük ve eşitliğin sağlanması adına verilen mücadelelerin betimlendiği, kadınlık durumunun oluşturduğu sorunların ses bulduğu, toplum tarafından oluşturulan cinsiyet rollerine ilişkin kodları çözümlenme ve ataerkil düzenin cinsiyetçi ve hiyerarşik yapısı konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik kadını merkeze alan feminist söylemin başlıca ürünleridir. Feminist

¹⁰ Bknz. Gün, Taş. "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri". *Akademik Hassasiyetler*. c: 3 s: 5, 2016, s. 163-175.

¹¹ Josephine, Donovan. *Feminist Teori Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri*. (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan). (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 351.

¹² J. Donovan, *age.*, s. 9.

düşünceyi oluşturmada feminist kadın yazarların toplumsal ve siyasi anlamdaki çabaları daha ağırlıklı olsa da, yazın alanında feminist söylem ile kuramı anlatmak ve yaymak adına attıkları adımlar da son derece dikkat çekicidir.

Kadın feminist yazarlar, toplumsal ve siyasal hayatta daha fazla yer almaya başladıkça kadınlık durumunun sorunlarını ifade etme, toplumsal işleyiş içerisinde yer alan cinsiyetçi dayatmaları ortaya çıkarma, kadınların kendilerine ait bir paylaşım platformu oluşturma gibi çeşitli amaçlarıyla feministlik üzerine temellenen eserlerini şekillendirmeye başlarlar. Bu aynı zamanda, birer feminist yazar olarak kimliklerini de belirginleştirir. “Kadın, toplumsal hayatta daha işlevsel bir rol aldıkça yazarlık kimliği de belirginleşir”.¹³ Bu yazarlara örnek olarak, ilk akla gelebilecekler arasında, Mary Wollstonecraft, Simone de Beauvoir, Betty Friedan, Kate Millett, Juliet Mitchell, Audre Lorde ve Chimamanda Ngozi Adichie gibi isimlerden bahsedilebilir.

Her ne kadar feminizmle ilgili kıpırtılar Türkiye’de çeşitli yazıların yayınlanmasıyla çok önceleri başlamış olsa da¹⁴, feminist yazarların ve feminist söylemin çeviri aracılığıyla Türk yazın ve kültür dünyasına taşınma çabalarının 1930’lar itibarıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Bu anlamda, Türkçeye çevrilen ilk feminist yazarlar arasında August Bebel¹⁵, Simone de Beauvoir¹⁶, Kate Millett¹⁷, Shulamith Firestone¹⁸, Sheila Rowbotham¹⁹ ve Juliet Mitchell²⁰’in eserlerinin yer aldığı görülmektedir. Fakat ilk defa sistemli ve bilinçli bir şekilde, kolektif bir çalışmayla, feminist bir kadın çeviri grubunun işi üstlenmesiyle ortaya çıkan eser Juliet Mitchell’in *Kadınlık Durumu* (1985) adlı eseridir. Bu kadın çeviri grubunun seslerini duyurması ve çevirileriyle görünürlük kazanması, daha sonraki kadın çeviri

¹³ Mehmet Bakır, Şengül. “Kadın Edebiyatı: Bir Varoluş Mücadelesi”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. N: 44. (Spring II, 2016). s. 210.

¹⁴ Bknz. Müfide Ferit “Feminizm 1”. (Konferans). *Türk Kadını*. Yıl 1. c. 1. s. 20.17, Nisan 1335/1919.

Bknz. “Feminizm 2”. (Konferans). *Türk Kadını*. c. 1. s. 21.8, Mayıs 1335/1919.

¹⁵ August, Bebel. *Kadın ve Sosyalizm*. (Çev. Sabiha Zekeriya Sertel). *Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı*, Sayı 33. İstanbul: Takvim Gazete Matbaa Kütüphanesi, 1935.

¹⁶ Simone de, Beauvoir. *Kadın- Evlilik Çağı*. (Çev. Bertan Onaran). İstanbul, Payel Yayınevi, 1970.

¹⁷ Kate, Millett. *Cinsel Politika*. (Çev. Seçkin Selvi). İstanbul: Payel Yayınları, 1973.

¹⁸ Shulamith, Firestone. *Cinselliğin Diyalektiği Kadın Özgürlüğü Davası*. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul, Payel Yayınevi, 1979.

¹⁹ Sheila, Rowbotham. *Kadın Bilinci, Erkek Dünyası*. (Çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Payel Yayınları, 1987.

²⁰ Juliet, Mitchell. *Kadınlık Durumu*. (Çev. Günseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Ferai Tınc, Şule Torun ve Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, 1985.

gruplarının ve kolektif çeviri çalışmalarının oluşmasına zemin hazırlamış; ilerleyen yıllarda feminist yazarların ve eserlerinin kolektif çeviri çalışmalarıyla erek kültürde yer alabilmesi için yeni kadın çeviri gruplarının doğmasına imkân sağlamıştır. Aşağıdaki bölümde buna ilişkin örnekler aracılığıyla incelemelerde bulunulmuş ve kadın çeviri gruplarının feminist söylemi ve feminizmi teşvik etme ve yayma çabalarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

3. Feminist Söylemin Çevirisinde Kadın Çevirmenlerin Ön Sözleri

Çalışma kapsamında feminist söylemin çevirisinde kadın çevirmen grupları ve onların çeviri çalışmalarını örnekler aracılığıyla değerlendirirken, çevirmenlerin yazmış oldukları ön sözlerden de yararlanılmıştır. Ön sözler ana metinden önce gelen, okuru okuyacakları metne hazırlayan, okur ile metni birbirine yakınlaştırmaya çalışan yan veya ön metinler olarak nitelendirilebilirler. Ana metnin yanında yer almaları nedeniyle “yan metinler” olarak adlandırılırlar ve belli bir amaç doğrultusunda yazılırlar. “Çeviri metinlerdeki yan metinleri incelemek, çeviri metinlerin sessiz kaldıkları çeşitli konularda bize ilginç bilgiler sunar”.²¹ Çeviri metinlere çevirmenler tarafından yazılan ön sözler de birer yan metin olarak, hem kaynak metne ilişkin giriş niteliğinde bilgiler sunabilmeleri, yazarı tanıtmaları hem de çeviri sürecini betimleyebilmeleri, çevirmen tercihleri ve çeviri stratejileri konusunda okuru aydınatabilmeleri nedeniyle çeviribilim çalışmalarında çok önemli bir yere sahiptirler²². Öte yandan, çevirmenlerin ön sözleriyle, çeviri metin incelemelerinin her zaman örtüşmeyeceğini de belirtmek de fayda vardır. Bir anlamda özbetim metinleri olarak da işlev gören bu metinler, yine de “çevirmenin okura ve araştırmacıya kapı araladığı metinler” olarak düşünülebilirler.²³

Dahası ön sözler, çevirmenin görünür olmasına hizmet edebilirler. “Okura bir çevirmenin “müdahalesinin” bulunduğu bir metni değil, “özgün” metnin kendisini okuyormuş izlenimini”²⁴ veren çeviriler, çevirmenin görünür olmasına engel olur. Oysa bir yabancı metnin ve yazarın Türkçeye

²¹ Şehnaz, Tahir Gürçağlar. “What Texts Don’t Tell: The Use of Paratexts in Translation Research”. In *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, Theo Hermans (ed.), Manchester: St. Jerome, 2002, s. 59.

²² Bknz. Ayşe Banu, Karadağ. “Tanzimat Dönemi’nden İkinci Meşrutiyet Dönemi’ne Kadın Çevirmenlerin Çeviri Tarihimizdeki “Dişil” İzleri”. *Humanitas* (2), 2013, s. 105-126.

Bknz. Ayşe Banu, Karadağ. “Çeviri Tarihimizde “Gözle Görülür” Bir Mütercime: Fatma Aliye Hanım”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37/2. Aralık 2013, s. 1-16.

²³ Ayşe Nihal, Akbulut. “Çeviribilimde Bir Araştırma Gereci/Aracı Olarak Özbetimleme”. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, c.1, s.1, 2010, s. 4.

²⁴ Lawrence, Venuti. *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. Routledge: London, New York, 1995, s. 5.

davet edildiğini ve Türk okurlarının çeviri işini üstlenen bir çevirmenin metnini okuduklarını bilmeleri çevirmenin görünür olmasına da yardımcı olur. Bu bağlamda, çevirmen ön sözleri çeşitli işlevsel roller üstlenebilirler. Aşağıdaki örneklerde bu konu tartışılmaktadır.

3.1-Kadınlık Durumu’nda “Çevirenlerin Önsözü”

İngiliz feminist yazar Juliet Mitchell’in *Woman’s Estate* (1971) adlı eseri *Kadınlık Durumu* (1985) adıyla Kadın Çevresi Yayınları’nın “Kadın Sözü Dizisi”nin iki numaralı yayını olarak basılmıştır. 249 sayfadan oluşan çeviri metin Yaprak Zihnioğlu, Feraye Tınç, Şule Torun, Günseli İnal, Gülnur Savran ve Şirin Tekeli tarafından çevrilmiştir. Mavi renkte ve sade bir ön ve arka kapağa sahip olan eserin arka kapağında “biz” ifadesi kullanılarak hem yayınevini kadınlar tarafından kurulduğuna dair ipucu sunar nitelikte hem de çevirmenlerin cinsiyetine ve amacına ilişkin okuru bilgilendirecek şu sözlerle yer verilmektedir:

“Aile içindeki ezilmişliğimiz biz kadınları ne hale getirir? Bu durum, bizde, küçük insanlar olma eğilimini, adi kıskançlıkları, usdışı bir duygusallığı ve rasgele bir öfkeyi doğurur; bizi bağımlılığa, rekabetçi bir bencilliğe, tekelciliğe, edilgenliğe, bir tür görüş sınırlılığımıza ve tutuculuğa yöneltir. Bu nitelikler ne erkek şovenliğinin basit ürünleridir, ne de ‘cadı karı’ deyimini küfür olarak kullanan bir cinsiyetçi toplumun kadınlara yanlış yere atfettiği özelliklerdir.”²⁵

Kolektif bir çalışma ürünü olan çevirinin girişinde öncelikle yazara ilişkin bir paragraf ve yazarın diğer eserleri tanıtıldıktan sonra on sayfa uzunluğunda “çevirmenlerin önsözüne” yer verilmektedir. Çevirmenler bir sohbet havasında, Kadın Çevresi Yayınları’nın kuruluşu, çalışmaları, bu eser için oluşturulan kadın çeviri grubunu, çeviri sürecini, süreçte yaşadıkları sıkıntıları betimlemekte ve sözlerini çeviri grubunun dağılışının altında yatan sebepleri kendilerince ifade ederek sonlandırmaktadırlar. Kadın çevirmenlere ön söz yazmalarının amacını şöyle özetlerler:

*“Bu Önsöz, **Woman’s Estate**’in Türkçeye çevriliş öyküsünü anlatmayı amaçlıyor. Bu tarihçeyi yeniden kurabilmek için, üç yıl öncesine dönmeyi ve o dönemde oluşturduğumuz çeviri grubuyla ilgili düşüncelerimizi, duygularımızı, hem birbirimize, hem sizlere aktarmayı denedik.”²⁶*

Kadın çevirmenler aynı zamanda yayınevini kurucuları ve sahibidirler. Bu durumda işi başlatan, işveren ve çevirenlerin aynı kişiler olduğu

²⁵ Juliet, Mitchell. *Kadınlık Durumu*. (Çev. Gülseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Feraye Tınç, Şule Torun, Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, 1985, Arka Kapak.

²⁶ J. Mitchell, *age.*, s. 7.

görülmektedir. Kadın yazınına ilişkin yabancı bir eseri çeviri aracılığıyla Türkçeye kazandırma fikri Kadın Çevresi Yayınları'nı da ortaya çıkaran temel sebeptir. “**Woman’s Estate**’in çevirisi **Kadın Çevresi**’nin oluşmasına yol açan gelişmelerin bir halkası. Bu yüzden de yayınlanması hepimiz için özel bir anlam taşıyor”.²⁷

Kendi söyleşilerini ön sözde okurlara sunan çevirmenler, çeviriyi yapabilecek “uzman” sıkıntısı çektiklerini belirtmektedirler. Çevrilecek bazı metinler belirlense de, bu metinleri başarı ile çevirebilmek için takım çalışmasına ihtiyaç duyarlar. Kadın çevirmenlerden Şirin Tekeli, “Bu çevirileri bir grubun yapması gerektiğine inanıyordum. Rast gele bir çevirmene verilemezdi” der.²⁸

İçinde buldukları dönem her ne kadar kadınları ilgilendiren *Kadınca*²⁹ adlı dergi gibi çeşitli yayınlar açısından zenginlik barındırsa da, doğrudan feminizmi anlatan veya feminist düşüncelerle ilgili olan eserlerin eksikliği söz konusudur. Çevirmen Tekeli de, işte tam bu eksikliği hissederek çeviri yapmaya girişir. Çeviri, kadın çevirmenlerin kendileri için de feminist düşünceleri öğrenme ve feminist bir bakış açısı kazanma adına önemli bir işleve sahip olur:

*“Kadın eziliyordu ve bu tür yayınlar da kadının ezilişini sürdürmeye yarıyordu. Bizimki farklı olacaktı. Adı konmuştu onun: Feminist bir perspektif. Ama ondan sonra biz de kendimize sorduk: Feminist ama ne? Ben kendi adıma şöyle konuşabilirim. Bir kitap yazmıştım kadın üzerine, ama orada feminist perspektif yoktu, belki gizli olarak vardı. Ben o kitapta çok az sayıda feminist kaynak kullanmıştım. Feminizm hakkında kesin bir fikrim de yoktu”.*³⁰

Öyleyse çeviri metin, yani “iş”, hem “çevirmen” hem de “işveren” olarak bu kadın grubu için bir öğrenme ve kendini geliştirme süreci olacaktır. Nitekim çevirmen Tekeli de “işin” veya çevrilecek metnin kendileri için öneminden ve niteliğinden bahsederken “Juliet Mitchell çok cazipti. Yeni-feminist hareketin oluşumunun tarihini veriyordu, nedenlerini kısmen

²⁷ J. Mitchell, *age.*, s. 7.

²⁸ J. Mitchell, *age.*, s. 8.

²⁹ 1 Aralık 1978’de yayına başlayan ve 1 Mart 1992’ye kadar varlığını sürdüren kadınlara yönelik bir dergidir. Yayın yönetmenliğini Duygu Asena’nın üstlendiği *Kadınca*, henüz Türkiye’de feminist hareketin oluşmadığı 1980’li yıllarda erkek şiddeti, kadın cinselliği ve kadının toplumdaki yeri gibi konuları ele alması bakımından bir “ilk” olma özelliğini taşır.

³⁰ Juliet, Mitchell. *Kadınlık Durumu*. (Çev. Gülseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Feraye Tınç, Şule Torun, Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, 1985, s. 9.

açıklıyordu. Sonunda da kendisine göre bir feminizm tanımına varıyordu” der.³¹

Çeviri işine girişen bir grup kadın, çeviri sürecinde birlikte hareket etmeye özen gösterirler ve çeviri işine başlamadan önce terimleri belirleyip erek metinde terim açısından tutarlılığı yakalamayı ve okunabilirliği hedeflerler. İletişim uzmanı olan çevirmenler, terim konusunda bir duyarlılık sergilerken kolektif bir çalışmada üslup konusunda aynı farkındalığa sahip olmadıklarını sonradan fark ederler:

*“Belli bir terminoloji belirlemeye, kavramların Türkçe karşılıklarını bulmaya çalışıyorduk. Ama, işin tuhafı hiç birimiz nasıl bir Türkçe kullanacağımızı belirlememiştik. Oysa çeviri her şeyden önce bir dil meselesiydi. Hepimizin Türkçesi çok ayırdı, aramızda bu meseleyi hiç konuşmadan altı kişi altı ayrı Türkçe, altı ayrı üslup kullanarak çeviriye girişmiştik”.*³²

Çeviri grubu söz konusu eserin çevirisinden sonra birlikteliklerini sürdürmez, dağılır. Grubun bireyleri arasında görüş ayrılıklarının çıkması dışında hissedilen başka nedenler de vardır. Çevirmen Yaprak Zihnioğlu, grubun dağılmasına ilişkin şöyle der: “... bir başka neden de, herkesin kendi yetersizliğini görmesiydi. Hepimiz birden kendi açımızdan yetersizliklerimizi, zayıflıklarımızı yaşadık. Birlikte olmanın getirdiği bir güç vardı ama; topluluk karşısında hiç de güçlü olmadığımız ortaya çıktı”.³³

Her ne kadar çeviri grubu dağılmış olsa da, kurdukları Kadın Çevresi Yayınları ve çevirdikleri eserler hem kadın çevirmenler olarak görünürlük kazanmalarını sağlamış ve hem de feminist çeviri hareketinin oluşumunu tetiklemiştir. Bu konuyu detaylı olarak irdeleyen Damla Göl (2015), 1980’li yıllarda, özellikle Kadın Çevresi Yayınları’nın çeviri faaliyetleriyle başlayan feminist çeviri hareketinin oluşum sürecini ve feminist çevirilerin Türkiye’de kadın çalışmalarının oluşumundaki etkisini incelediği “Türkiye’de 1980 Dönemi Feminist Çeviri Hareketinin Kadın Çalışmaları Dizgesini Oluşturmadaki Rolü” başlıklı yüksek lisans tezinde, feminist çeviride terminoloji oluşturma çabaları ve çevirmenlerin ön sözlerine yer vermesinin yanı sıra, çevirmenlerle de yaptığı görüşmelerden de bahseder. Bu bağlamda, kadın çalışmaları ve çeviri faaliyetleri olmak üzere iki farklı alanı birbiriyle ilişkilendirerek disiplinlerarası bir çalışma yapar. Çalışmasının bulgularına göre, “Kadınlık Durumu ve Akabinde Kadın Çevresi’nin yayımladığı bir dizi çeviri kitap, Batı’daki feminist bilgi

³¹ J. Mitchell, *age.*, s. 9.

³² J. Mitchell, *age.*, s. 14.

³³ J. Mitchell, *age.*, s. 17.

dağarcığının ve feminist tartışmaların yerel feminist harekete taşınmasını sağlamıştır”.³⁴ Gerçekten de Göl’ün (2015) tez kapsamında bahsettiği 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’li yıllarda hızını arttıran feminist çeviri çalışmaları feminizmin Türk okurlar tarafından tanınmasının da temelini oluşturmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bir çeviri ürünü olan *Kadınlık Durumu* feminist çeviride kolektif çeviri çalışmaları için eşsiz bir örnek oluşturmuş ve kadın çeviri gruplarının oluşmasına da öncülük etmiştir. Bu nedenle, *Kadınlık Durumu* adlı eserin çevirisi ve çevirmenlerin ön sözü bu yöndeki ilk adım olması itibarıyla çalışmamızın da ilk örneğini olarak ele alınmıştır.

3.2- Clara Zetkin Seçme Yazılar’da “Çevirenlerin Önsözü”

Alman politikacı ve kadın hakları savunucusu olan Clara Zetkin’in seçme yazılarının bir araya getirildiği *Clara Zetkin Seçme Yazılar* adlı eser, Philip S. Foner tarafından Zetkin’in Almanca kaleme aldığı metinlerin seçilip derlenmesi ve İngilizceye Kai Schoenhals tarafından çevrilmesiyle oluşur. 2013 yılında Notabene yayınları tarafından Türkçe çevirisiyle basılan 270 sayfalık kitabın iç kapağında İngilizceden çevrildiği belirtilmektedir. Bu nedenle çevirinin ara dilden yapıldığı söylenebilir. Metnin İngilizceden Türkçeye çeviren Aysın Önen, Bahar Mucuk Demirtaş, Çiğdem Çıdamlı, Gülnur Elçik, Hülya Osmanağaoğlu ve Yaprak Zihnioğlu, yazdıkları ön sözde sorumluluk sahibi birer “uzman” olarak okuru da “ara dilden çeviri” yapmalarındaki nedenler ve kendi eksiklikleri konusunda bilgilendirirler:

“Öncelikle Zetkin’in bütün eserlerinin derlendiği bir yayım, yazdığı dil olan Almancada dahi mevcut değil. Konuşmaları ve yazılarının derlendiği Clara Zetkin: Reden und Schriften (Berlin, 1957) yine bir seçki. Kaldı ki İngilizce çevirileri kısıtlı ve yetersiz. Bu ortamda Zetkin’e daha da yaklaşmak için Marksist tarihçi Philip S. Foner’in yayıma hazırladığı, Kai Schoenhals’ın Almancadan İngilizceye çevirdiği Clara Zetkin: Selected Writings’i (Seçme Yazılar, International Publishers, New York, 1984) güvenilir bir kaynak olarak gördük ve İngilizceden çevirdik. Ancak grup çoğunluk itibarıyla İngilizce çevirmenlerden oluştuğu için bu çevirinin kaynak dilden karşılaştırması yapılmadı, bu bir eksiklik”.³⁵

Okuru çeviri süreci konusunda aydınlatmak isteyen kadın çevirmenler, aynı zamanda okurlarda bu derleme konusunda ayrı bir farkındalık da

³⁴ Damla, Göl. “Türkiye’de 1980 Dönemi Feminist Çeviri Hareketinin Kadın Çalışmaları Dizgesini Oluşturmadaki Rolü”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı. İstanbul, 2015, s. 95.

³⁵ Clara, Zetkin. *Clara Zetkin Seçme Yazılar*. (Çev. Aysın Önen, Bahar Mucuk Demirtaş, Çiğdem Çıdamlı, Gülnur Elçik, Hülya Osmanağaoğlu, Yaprak Zihnioğlu). (Der. Philip S. Foner). Ankara: NotaBene Yayınları, 2012, s.8.

yaratmak amacındadırlar. Bu nedenle Zetkin'in makalelerini derleyen Philip S. Foner'in de eser içerisinde bazı yorumlarının yer aldığı ve okurun bunların bilincinde olarak çeviriye yaklaşmalarını tavsiye ederler. "Zetkin'in makaleleri Foner'in açıklayıcı notlarıyla zenginleştirilmiş. Bunlar çoğu zaman bilgilendirici ve yerinde, ancak Foner'in kimi yorumlarını ve tutumlarını da içermekte".³⁶

Kadın çeviri grubu bu kolektif çeviri işini gerçekleştirmede bir amaca sahiptirler: feminist tarih içerisinde önemli bir yere sahip olan Zetkin'in eserlerinin tanınması ve doğru anlaşılması için çeviri bir araç olacaktır. Çevirmenlerin ön sözlerinde yazara ilişkin verdikleri bilgiler buna işaret eder nitelikte olmasının yanı sıra, çevirmenlerin de birer kadın olarak kendi bakış açılarını ortaya çıkarır. Çevirmenlere göre Zetkin, en önemli kadın sosyalistlerden biridir. Hayatını "kadın sorunu" çevresindeki mücadeleye adanmış bir eylemci, düşünür ve yazardır. Ne var ki, Zetkin'in aslında ne demek istediği, hangi teorik temelden hareket ettiği yeterince anlaşılmamış ve tartışılmamıştır. "Oysa feminist tarih açısından Zetkin'in yapıtları kritik önemdedir".³⁷ Bu nedenle, Zetkin'in iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kolektif çeviri çalışmasında kadın çevirmenlerin feminist dil konusunda gösterdikleri hassasiyet ön plandadır. Ön sözlerinde gösterdikleri dil hassasiyetini örneklendirirler ve çeviri yöntemlerini anlatırlar:

"... dildeki cinsiyet ayrımcılığının göstergelerini yazıldığı çağın bir özelliği olarak göstermeye çalıştık. Türkçe gramerde eril-dişil ayrımı bulunmadığı için bu sözcüklere "erkek" kelimesini eklediğimiz yerler oldu. Örn. Enternasyonel Erkek İşçiler Kongresi (International Workingmen's Congress). Çok iyi bilinen adıyla Birinci Enternasyonelin yıllar içinde feminist mücadelenin sonucu olarak orijinal adı, cinsiyetsiz "International Worker's Congress'e dönüştürülmüştü. Ancak birincil kaynaklarda ilk adlama kaçınılmaz olarak yer alıyordu. Kitapta bu ibareyi gördüğümüzde, daha sonra referans vermeden dönüştürülmüş şekliyle değil, düz çeviri metoduyla ifade ettik" (Zetkin, 2012: 8).

Çeviri sürecinde yaşadıkları terim sıkıntılarına ilişkin birlikte buldukları çözümler ve terim tercihlerine ilişkin bilgiler de ön sözde yer almaktadır. Örneğin "..... "fraternity: erkek kardeşliği" idi. Zetkin'in 1914'te kaleme aldığı, o dönem sosyalist pek çok kadının imzaladığı savaşa karşı bildiride "erkek kardeşliği" ifadesi gözümüze çarpabilir".³⁸ Terimlerle birlikte, bazı kurum ve kuruluş adlarının çevirisinde tercih ettikleri yolu ".. gazete adı,

³⁶ C. Zetkin, *age.*, s. 8.

³⁷ C. Zetkin, *age.*, s. 7.

³⁸ C. Zetkin, *age.*, s. 8-9.

kurum, etkinlik vb. isimlerin ve kimi terimlerin, karışıklık olmaması için, parantez içinde kitapta yer alan İngilizce karşılığını gösterdik” sözleriyle okura açıklarlar.³⁹

Sorumluluk sahibi birer “uzman” olan çevirmenler, alıntılar konusunda da çok büyük bir hassasiyet gösterirler. Alıntıların yazıldığı özgün dilden karşılaştırma yaparak yeniden çevirip okura sunarlar: “Kitapta yer alan Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto*’sundan parçaları ilk tercümelerinden itibaren karşılaştırarak yeniden çevirdik. Yazarların diğer eserlerinden alıntılarda da aynı yöntemi kullandık”.⁴⁰

Kadın çevirmenlerin feminizm konusunda erek kültüre belli düşünceleri taşıma amacı, erek okurlar için metnin sonunda yer alan Sözlükçe’ye ve Dizin’e ekledikleri terim, gönderme ve kavramlar gibi unsurlarla da kendini belli eder:

“... hazırladığımız *Sözlükçe*’de, sol yayınlarda adetten olarak ve *Foner*’in notlarına ilaveten, kitapta adı geçen şahsiyetleri; örgüt, dernek, partileri; yayın, gazete, dergileri; döneme ait terimler, deyişler, göndermeler ve bazı kavramları kısa açıklamalarla okura sunmaya çalıştık. Kitabın *Dizin*’ine de bugün için kavramsal olarak önemli olduğunu düşündüğümüz “kız kardeşlik” gibi kavramları ekledik”.⁴¹

Kadın çeviri grubu kendini çevirdikleri yazara yakın görmekte ve hatta onun soyadını çeviri gruplarının adı yapmaktadırlar. “Zetkin çeviri grubu”, bir anlamda yazarı benimsemiş ve yazarla kendilerini özdeşleştirmişlerdir. Çeviriyi “imece usulü, kolektif çalışmayla” gerçekleştirdiklerini belirttikten sonra, bundan sonraki çeviri faaliyetleri için seçtikleri metni de okurlara ilan ederler. “Çalışmalarımız **Rosa Luxemburg Seçkisi** ile devam edecek”.⁴² Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, “işveren” her ne kadar Notabene yayınları olsa da, metin seçimi kadın çevirmen grubu tarafından yapılmakta ve onların tercihini yansıtmaktadır. 2012 yılında gerçekleştirilen bu çeviri çalışmasının ardından çeviri grubunun faaliyetlerini sürdürüp sürdürmediği bilinmemektedir. Ancak aradan bir hayli zaman geçmesine rağmen, ön sözlerinde ifade ettikleri “Luxemburg Seçkisi”nin henüz oluşmaması, çeviri grubunun faaliyetlerinin uzun soluklu olmadığını, tek çeviri çalışmasıyla sınırlı kaldığını düşündürmektedir.

1985 yılında Türkçeye çevrilen *Kadınlık Durumu*’ndan sonra, 2012 yılında çevrilerek basılan *Clara Zetkin Seçme Yazılar* adlı eserde de kolektif

³⁹ C. Zetkin, *age.*, s. 8.

⁴⁰ C. Zetkin, *age.*, s. 9.

⁴¹ C. Zetkin, *age.*, s. 9.

⁴² C. Zetkin, *age.*, s. 9.

çeviri çalışmasında terim ve dil kaygılarının yaşandığı, okuru kaynak metin, yazar ve çeviri süreci hakkında bilgilendirme, feminist bir söylem oluşturma çabasının kadın çevirmenler grubu tarafından sürdürüldüğü görülmektedir.

3.3- *Feminist Tarihin Peşinde'nin Çevirmenlerinden "Sunuş"*

Bir başka kolektif çeviri çalışması, toplumsal cinsiyet ve demokratik siyaset arasındaki çatışmalı ilişkileri çalışmalarının temel unsuru haline getiren Amerikalı feminist tarihçi ve yazar Joan W. Scott'un tarih disiplini bağlamında feminizmi ele aldığı çeşitli makalelerini bir araya getirip derleyen ve çeviren çeviri projesi grubunun 2013 yılında yayınladığı *Feminist Tarihin Peşinde* adlı eserdir. 253 sayfadan oluşan erek metnin beş kadın çevirmeni Ayça Günaydın, Ayten Sönmez, Fahriye Dinçer, Öykü Tümer, Özlem Aslan'dır. BGST Yayınları'nın (Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu) Toplumsal Cinsiyet serisinin 5 numaralı eseri olarak yayınlanan bu derlemenin hazırlanmasında Küresel Kadın Fonu'dan da destek alınmıştır.

Çevirmenlerin çevirideki amaçları ve çeviri sürecine ilişkin açıklamalarının yer aldığı "Sunuş" bölümünden önce makalelerin özgün adları ve nerede yayımlandıkları, çeviriyi yapan çevirmen adlarıyla birlikte okurlara bilgilendirme amaçlı verilmektedir. Beş kadın çevirmenin kaleme aldığı ön sözde çeviri sürecinin oluşumunu, "işin" ortaya çıkışı, "işverenin" kimler olduğu ve çeviriyi hangi "skopos" ile ilintili olarak gerçekleştirdiklerini anlatırlar. Bu eseri oluşturma fikri internette yayınlanan *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi'nin* çeşitli sayılarında Joan W. Scott'un üç makalesinin yayınlanmasıyla ortaya çıkar. Birer feminist tarih yazımı örneği olan bu makaleler, çevirmenleri o kadar etkiler ki, onları kendi çalışmalarını gözden geçirmeye, zihinlerindeki tartışmaya ve sorgulamaya iter. Çevirmenler bu süreci şöyle açıklarlar:

"Bizler de bu nedenle, aktivizm ve akademik alanları birbiriyle konuşturmayı hedefleyen Feminist Yaklaşımlar'ın ilk araştırma projesi için "feminist tarih" temasının yerinde bir başlangıç olacağını düşündük. Değişen zaman ve koşullar bağlamında, feminist tarihin peşinde koşarken, bu yolculukta bize birçok faydalı araç sağlayan Joan W. Scott'un deneyimlerini, gözlemlerini ve tespitlerini sizlerle paylaşmak istedik".⁴³

Çeviri çalışması her ne kadar kadın çevirmenlerin gayretlerinin bir sonucu veya bir ürünü olsa da, bir proje olarak şekillenmesinde ön sözde belirtilen dergi çalışma grubuyla birlikte yürütülen hazırlık aşamasının etkisi

⁴³ Joan W., Scott. *Feminist Tarihin Peşinde*. (Çev. Ayça Günaydın, Ayten Sönmez, Fahriye Dinçer, Öykü Tümer, Özlem Aslan). (Der. Fahriye Dinçer, Özlem Aslan). İstanbul: Bgst Yayınları, 2013, s. 11.

büyüktür. Gerçekten de “iş başlatan”, “işveren” çevirinin yayınlandığı BGST yayınevi gibi görünse de, BGST Yayınları kişi ve grupların çeşitli yayın projelerini basma imkânı sunan bir yayınevidir. Fakat yayınevi, işi seçen ve gerçekleştiren çevirmenlerin seslerini duyurdukları ortak bir platform olması itibarıyla, işverenlerden sadece biri olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle işverenin birden fazla kişi olarak düşünülmesi gerekli gibidir. Kolektif çalışma olarak nitelendirebileceğimiz bu çeviri projesinin, çevirmenlerin, dergi çalışma grubunun ve yayınevinin eğitim ve araştırma çalışmalarının iç içe yürütüldüğü bir projeye dönüştüğü savlanabilir.

Kolektif çeviri çalışmalarında en sık rastlanan sorunlardan, çevirmenlerin farklı dil kullanımları ve terimlerin karşılıklarını bulma gibi hususların bu erek metnin oluşumunda da ortaya çıktığı görülür. Çevirmenler, çeviride kullandıkları dile ilişkin açıklamalarında ortak bir tutum sergilemeye çalıştıklarını ifade ederler. “Dil ile kurdukları ilişki birbirinden farklı olan beş kadın çevirmen olarak birbirimizin diline yaklaşmaya çalışırken, dillerimizi ayırıştırmamaya da özen gösterdik”.⁴⁴ Ancak her ne kadar kullandıkları terimlere ilişkin ön sözlerinde bir açıklamada bulunmasalar da, kitap boyunca her makalenin altına düşükleri dip notlarda açıklamalara yer verirler. Terim çevirilerine değinerek ve çeşitli bilgilendirmelere yaparak okurları aydınlatırlar. Bu doğrultuda, çevirmenlerin sorumlu ve bilinçli birer kültürlerarası “uzman” olarak hareket etmeye gayret gösterdikleri, iletişimi kesintisiz sürdürmek adına çeşitli adımlar attıkları ve böylelikle metinde bıraktıkları izlerle kadın çevirmenler olarak daha görünür oldukları savlanabilir.

Özetle, çevirmenlerin ön söz yazmaları yaptıkları iş ve işin çeşitli boyutları konusunda erek okuru aydınlatmada etkili olur. Ön söz bulunmadığı için bu çalışma kapsamı dışında tutulsalar da, kadın çevirmenlerin kolektif çeviri çalışmalarının artmakta olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Juliet Mitchell’in *Kadınlar: En Uzun Devrim* (2006) adlı eseri, Josephine Donovan’ın *Feminist Teori* (2010)’u, Deniz Kandiyoti’nin *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar* (2015) adlı eserleri kadın çevirmen gruplarının son yıllarda gerçekleştirdikleri diğer çeviri çalışmalarına örnek teşkil eder.

4. Sonuç Gözlemleri

Bu betimleyici çalışmada erek odaklı bir yaklaşım benimsenmiş ve kadın çevirmenlerin kolektif çeviri çalışmaları merkeze alınarak feminist kadın yazarlarının ve eserlerinin, yine kadın çevirmenler tarafından çeviri

⁴⁴ J. W., Scott, *age.*, s. 11-12.

aracılığıyla erek okurlara tanıtılması ve feminist söylemin yayılmasındaki önemi ele alınmıştır. Çalışmada bütüncü olarak seçilen eserler kadın çevirmenler tarafından kolektif olarak çevrilen eserler arasından çevirmen ön sözü içerenlerdir. Bunlar Juliet Mitchell'in *Kadınlık Durumu* (1985), Clara Zetkin'in *Clara Zetkin Seçme Yazılar* (2012) ve Joan W. Scott'un *Feminist Tarihin Peşinde* (2013) adlı eserleridir.

Çevirmenlerin yazdıkları ön sözler, feminist yayınların çevirisini yapan kadın çeviri gruplarının çeviri “işini” ve çevirinin “skopos” unu belirlemede aktif rol oynayan, okuru çeviri süreci, çevirideki dil ve terim sıkıntıları ve çözümleri, çeviri tercihleri ve yöntemleri konusunda bilgilendiren sorumlu ve bilinci birer iletişim “uzmanları” olarak hareket etme gayretlerini açıkça ortaya koyar niteliktedir. Ayrıca, çevrildikleri dönemde henüz feminist terminolojinin oluşmaması ve ara dilden çeviri yapmak gibi çeşitli kısıtlıklar bulunsa da, *Kadınlık Durumu* (1985) adlı eserin sohbet şeklindeki ön sözünde olduğu gibi, okurlara bu hususlarda bilgi vererek iletişim kurmuşlardır. Kadın çevirmenlerin ön sözlerinde yazar seçimi ile yazar hakkında bilgi vermeleri ve çeviri sürecine ilişkin betimlemeleri “işveren” kavramının da feminist yayınlarda farklılaşabildiğini ortaya koymuştur. Her bir erek metnin erek dile ve kültüre kazandırılmasında kadın çevirmenlerin sadece “çevirmen” olmadıkları, aynı zamanda “işveren” oldukları da söylenebilir. Bütün bunlara ek olarak, karşılaştırmalı metin incelemeleri yapılarak elde edilecek bulgularla söz konusu bu çalışmanın bulguları tamamlanabilir. Benzer şekilde, çalışmanın inceleme nesnesini oluşturan çevirmenler ön sözlerinde belirtilen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı, bu eserlerin alımlanmasının da dâhil olduğu daha geniş bir çalışmada incelenebilir.

Sonuç olarak feminist söylemin ve bu söyleme ilişkin farklı bakış açılarının yayılmasında çeviriyi etkin bir araç olarak gören kadın çeviri gruplarının kolektif çeviri çalışmaları, kadın çevirmenlerin bilinçli hareketlerinin birer ürünü ve feminist hareketlerin gelişimi hakkında Türk okurlarda farkındalık yaratma çabalarının sonuçları olarak değerlendirilebilir. Bu yöndeki kolektif çeviri çalışmaları, sadece feminizmi yaymaya ve böylece Türkiye’deki kadın çalışmalarını teşvik etmeye ve geliştirmeye katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda yeni kolektif çeviri çalışmalarının ortaya çıkması için birer örnek teşkil etmiş ve zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ayşe Nihal. “Çeviribilimde Bir Araştırma Gereci/Aracı Olarak Özbetitleme”. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, c.1, s.1, 2010, ss. 1-20.

- Donovan, Josephine. *Feminist Teori Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri*. (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan). (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Flotow, Luise Von. *Translating in the 'Era of Feminism*. Ottawa: University of Ottawa Press, 1997.
- Genette, Gerard. *Paratexts, Thresholds of Interpretation*. (Çev. J. E. Lewin). Cambridge CUP, 1997.
- Göl, Damla. "Türkiye'de 1980 Dönemi Feminist Çeviri Hareketinin Kadın Çalışmaları Dizgesini Oluşturmadaki Rolü". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı. İstanbul, 2015.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. (Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan). İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Mitchell, Juliet. *Kadınlık Durumu*. (Çev. Gülseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Feraye Tınç, Şule Torun, Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, 1985.
- _____. *Kadınlar: En Uzun Devrim*. (Çev. Gülseli İnal, Şirin Tekeli, Yaprak Zihnioğlu, Gülnur Acar-Savran, Feraye Tınç, Şule Torun). İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.
- Scott, Joan W. *Feminist Tarihin Peşinde*. (Çev. Ayça Günaydın, Ayten Sönmez, Fahriye Dinçer, Öykü Tümer, Özlem Aslan). (Der. Fahriye Dinçer, Özlem Aslan). İstanbul: Bgst Yayınları, 2013.
- Şengül, Mehmet Bakır. "Kadın Edebiyatı: Bir Varoluş Mücadelesi". *The Journal of Academic Social Science Studies*. N: 44. (Spring II 2016). ss. 203-211.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz. "What Texts Don't Tell: The Use of Paratexts in Translation Research". In *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, Theo Hermans (ed.), Manchester: St. Jerome, 2002, s. 44-60.
- Taş, Gün. "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri". *Akademik Hassasiyetler*. c: 3, s: 5, 2016, s. 163-175.
- Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge: London, New York, 1995.
- Vermeer, Hans J. "Translation Today: Old and New Problems". *Translation Studies: An Interdiscipline*. (Ed.) Mary Snell-Hornby, Franz Pochhacker, Klaus Kindl. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1994, s. 3-16.
- _____. "Skopos and Commission in Translational Action". In (Eds) Lawrence Venuti (2000) *The Translation Studies Reader*. Routledge, Londra ve New York, 1989, s. 221-232.
- _____. *Çeviride Skopos Kuramı* (Çev. Ayşe Handan Konar), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Zetkin, Clara. *Clara Zetkin Seçme Yazılar*. (Çev. Aysın Önen, Bahar Mucuk Demirtaş, Çiğdem Çıdamlı, Gülnur Elçik, Hülya Osmanağaoğlu, Yaprak Zihnioğlu). (Der. Philip S. Foner). Ankara: NotaBene Yayınları, 2012.